

تاریخ

آوارگی

وضعیت ساواک در زمان فرار

وضعیت ساواک ساواک چنان وخیم بود که حتی توصیه‌ها و دستورالعمل‌های ریاست ساواک جهت تقویت روحیه از دست رفته ساواکی‌ها تأثیری نداشت. نومیدی اعضای ساواک از آینده‌ای که اکنون دیگر مشخص بود به چه سمت و سویی در حرکت است، آنها را چنان هراسان کرده بود که برخی از آنان با انتشار نامه‌های مخفیانه کوشیدند تا ضمن ابراز برائت از عملکرد ننگین ساواک و معرفی چهره‌های اصلی و گرداننده سرکوب، مغز برای خود جست‌وجو کنند. راز ناکارآمدی اقدامات نمایشی و ایدئولوژیک در مهار انقلاب در نقش رهبری بلامنزاع و آشتی‌ناپذیر انقلاب حضرت امام خمینی نهفته بود. ایشان که طی سال‌ها مخالفت پیگیرانه با حاکمیت پهلوی، سقوط آن را تنها راه‌هایی کشور تشخیص داده بودند، آگاهانه با موافقی که

و از آنجا هرکس به خانه خودش رفت. هیچگاه احتمال نمی‌دادم که آزاد شوم، چون منتظر تجدید بوم. ما نمی‌توانستیم در زندان تحلیل درستی از این قضایا داشته باشیم. من در زندان قصر بودم و از طریق ملاقات با خانواده‌ها متوجه شدیم که جریان‌های اتفاق افتاده، ولی هیچگاه احتمال نمی‌دادیم که این جریان‌ها باعث تغییر نظام شود. در آن زمان فضای سیاسی کشور تا حدودی باز شده بود و سخنرانی‌ها و راهپیمایی‌ها به صورت گسترده‌ای برگزار می‌شد. از طرفی متعجب مانده بودیم که رژیم چگونه زندانیان را آزاد می‌کند. رژیم در ابتدا افرادی که محکومیت‌های پایینی داشتند آزاد کرد، سپس افرادی که جرم‌های سنگین داشتند یا کسانی را که ساواک روی آنها حساس بود، آزاد نمود. تحلیلی که در داخل زندان راجع به این مسأله وجود داشت، این بود که رژیم به دلیل فشارهای وارده از سوی سازمان حقوق بشر و دولت آمریکا مجبور به این

وضعیت زندان‌ها در دوران فرار شاه

کار شده است و در واقع با این کار دو هدف را دنبال می‌کرد، یکی اینکه به آنها وانمود کند، ما خواسته شما را اجابت کردیم و دوم اینکه رژیم، افرادی را که در زندان سرشناس بودند بعد از آزادی در بیرون از زندان ترور کند. در زندان این نظر را داشتیم که باید کسانی که از زندان آزاد می‌شوند یا فراری بشوند، یا به خارج از کشور بروند تا رژیم به آنها دست پیدا نکند. پس از اینکه از زندان بیرون آمدیم، تصمیم گرفتیم به اتفاق دوستان از فرصتی که پیش آمده استفاده کنیم، لذا جلسات سخنرانی علیه رژیم را در شهرهای قزوین، دماوند، تهران و قم برپا کردم. روز ۲۶ دی ماه ۱۳۵۷ که از قم به تهران برمی‌گشتم، در اتوبوس شنیدم که شاه فرار کرده است. در جاده، ماشین‌ها بوق می‌زدند و لامپ‌های خود را خاموش و روشن می‌کردند و در خیابان‌ها نقل و شیرینی پخش می‌کردند.

کتاب: خاطرات عزت شاهی (مطهری)

مواضع امام خمینی

امام (ره) روز بعد از فرار شاه، در موضع‌گیری خود در قبال این رویداد، خروج شاه از ایران را طلیعه پیروزی ملت و سرلوحه سعادت و دستیابی به آزادی و استقلال دانست و ملت مبارز ایران را به تلاش برای ادامه مبارزه تا رسیدن به پیروزی نهایی دعوت کرد و فرار شاه را تنها، مرحله‌ای از پیروزی اصلی ملت و انقلاب اسلامی قلمداد کرد. «خروج شاه اولین مرحله پیروزی ملت ماست و ما مشکلات زیادی در پیش داریم؛ ملت ما باید بداند که مجرد رفتن شاه، پیروزی نیست، بلکه طلیعه پیروزی است و البته این طلیعه را من به ملت ایران تبریک عرض می‌کنم و باید توجه داشته باشند که همان طوری که طلیعه پیروزی است، طلیعه خلع سلطه اجانب است؛ و این تبریک بیشتر از تبریک رفتن شاه است.» (۱) با فرار رسیدن اربعین حسینی و با توجه به فرار شاه و موضع‌گیری امام (ره) در آن مورد، مردم برای نشان دادن وحدت و اتحاد خود و تصمیم نهایی

خود برای ادامه مبارزه تا برپایی جمهوری اسلامی، تظاهرات گسترده‌ای در تهران برگزار کردند. امام خمینی (ره) پس از راهپیمایی مردم، با ارسال پیامی به ملت ایران، ضمن اعلام ساقط شدن رژیم پهلوی، خطاب به ملت ایران تذکراتی بیان کردند که در آن مواضع جدیدی در قبال مجلسین شورای سلطنتی و ارتش اتخاذ نمودند. اینجانب با تقدیم تشکر صمیمانه به ملت عزیز تذکراتی را لازم می‌دانم -۱ اینجانب ان شاء الله تعالی بزودی به شما می‌پیوندم تا در خدمت شما باشم و با همت شجاعانه شما به رفع مشکلات کوشا بوده و با هم صدا و هم قدم شدن همه اقشار ملت بر فسادها غلبه کنیم -۲ به نمایندگان محمدرضا پهلوی که مجلسین را غصباً اشغال کرده‌اند اخطار کنید که خانه ملت را خالی کنند تا نمایندگان مردم پس از پنجاه سال که ملت از حق خود محروم بود، به خانه خود بیایند. -۱ صحیفه امام، ج ۵، ص ۴۸۴

دیدار با دولت بختیار قبل از ترک تهران

شاه و فرح در حال ترک ایران در ۲۶ دی ۵۷

صادق رخ فر

دبیر گروه تاریخ

محمدرضا پهلوی بعد از فرار از ایران در ۲۶ دی ماه ۱۳۵۷ با مسأله روگردانی کشورها از پذیرش وی و تغییر مداوم محل اقامتش در کشورهای مختلف مواجه شد. او و خانواده‌اش از زمان فرار تا زمان مرگ وی در ۵ مرداد ۱۳۵۹ در کشورهای مصر، مراکش، باهاماس، مکزیک، آمریکا (در بیمارستان نیویورک)، پاناما و مجدداً مصر اقامت کردند. سفر بی‌بازگشت او به مصر به دلیل سر باز زدن دیگر کشورها از پناه دادن به او بود. قبل از آخرین سفر او به مصر، پاناما به اقامتگاه او و خانواده‌اش بدل شده بود؛ آن هم در شرایطی که مسأله گروگانگیری به تنش میان ایران و آمریکا افزوده بود و شاه در به دنیاال کشوری برای اقامت بود. در ادامه شرایط داخلی کشور در زمان فرار شاه بررسی می‌شود:

ترس از کودتا

در ساعت ۳۰ و ۱۱ دقیقه روز ۲۶ دی ماه، در حالی که «بختیار» هنوز در مجلس منتظر رأی اعتماد بود، راهی فرودگاه مهرآباد شد که در محاصره یگان‌های گارد بود. پس از رسیدن «بختیار» که رأی اعتماد مجلس شورای ملی را در دست داشت، شاه در حالی که تعداد اندکی از اعضای کابینه و درباریان حضور داشتند، در حدود ساعت ۱۲ ظهر، با هواپیمای اختصاصی اش، در حالی که یک جت بوئینگ ۷۴۷ و ده‌ها هلی‌کوپتر آن را اسکورت کرده بودند، به سوی اسوان مصر پرواز کرد. این کار، در حقیقت به معنای پایان رژیم سلطنتی در ایران بود. (۱) به نوشته «قره‌باغی»،

زمینه انحلال دو مجلس

نهایت خروج شاه از کشور، شکست قطعی پایه‌های رژیم را نوید می‌داد. در این زمان بود که کم‌کم زرمه‌های انحلال دو مجلس، بلند شد. در ۲۶ دی ماه ۱۳۵۷، امام خمینی (ره)، پیشوای فقید انقلاب، در دستوری نمایندگان مجلس فرا خواند. پس از آن بسیاری از نمایندگان مجلس شورای ملی به طور رسمی یا غیررسمی استعفا دادند؛ خود را از سمت نمایندگی اعلام کردند؛ اما احد نصاب این مجلس تا پایان حیات رژیم هم چنان باقی بود و این مجلس همراه مجلس سنا، به دولت بختیار رأی اعتماد داد. به هنگام طرح برنامه دولت بختیار از جمله انحلال ساواک، آزادی زندانیان سیاسی و اعلام

کشته شدگان اخیر به نام شهدا، در سنا، سناتور نائینی اظهار داشت: «آقای نخست‌وزیر با همان عوامل نمی‌توانید حکومت کنید. اگر با همان عوامل حکومت کنید، آتش همان و کاسه همان است. وسایل حکومت مشروطیت و دموکراسی را فراهم کنید. فردای آن روز به هنگام بحث در برنام دولت در جلسه سنا، مجدداً نائینی سخنانی ایراد کرد. سرانجام بختیار توانست ۳۸ رأی موافق و مخالف (نائینی) و دور رأی ممتنع (سناتور پرویز یارافشار و جلال‌الدین تهرانی) کسب کند و قرار بود با رفتن شاه، وظایف سلطنت را به عهده بگیرد.

کتاب: سنای ایران، جایگاه حقوقی و عملکرد سیاسی

پسرها